

JĘZYKOZNAWSTWO

Janusz Rieger
Warszawa

**Huculskie nazwy miesięcy w zapisach terenowych
Jana Janowa z lat 1936-1938
(w związku z podziałami językowymi Huculszczyzny)¹**

Huculskie nazwy miesięcy z zapisów J. Janowa i jego współpracowników znalazły się w *Słowniku huculskim* Profesora (JSH). Po hasłem „misiać” czytamy tam m.in. „Nazwy miesięcy częściowo tylko zgodne są z literackimi, zresztą się różnią, są nawet zależne od okolic, por. wykaz Sz[uchiewicz, Huculszczyzna] III 3-4. Nad górną Bystrzycą używa się następujących nazw: 1. *siczeń perszyj*, 2. *siczeń druhyj* (*kazybrid* Pdl), 3. *marot* (*kazybrid* Bż), 4. *b'erezeń*, 5. *maj*, 6. *bydzeń perszyj*, 7. *bydzeń druhyj*, 8. *yływ'yj* (bo przypada wtedy uroczystość św. Eliasza), 9. *żowteń*, 10. *padołyst* (*łystopad* Dłż), 11. *hrudeń*, 12. *prosymec* Mat. XV 2, *andrejiw* Mik, *andrijiw* Pdl; niektórzy zaczynają rok od marca (Jar), inni od maja (Jar, Mik, Pdl)”. U Szuchiewicza wiele więcej nie ma, ale w rękopiśmiennych zapiskach J. Janowa jest jeszcze trochę zapisów; dotyczą one także układu chronologicznego nazw miesięcy. Warto te unikalne zapisy opublikować także dlatego, że wszystkie razem układają się w pewną całość.

*

Zacznę od przedstawienia nazw miesięcy, zapisywanych w notesach jeden pod drugim, przeważnie z ich numeracją (tu uwzględnioną). W Jaremczu są zapisy od dwóch informatorów.

¹ Profesorowi Wiesławowi Witkowskiemu w osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i sześćdziesiątą rocznicę naszej znajomości

Dołżyniec 1936 r. (Dowżyneć, LAH p. 9): 1. s'ičeń od'en (peršyj); 2. s'ičeń druhyj; 3. marot; 4. b'erezeń; 5. maj; 6. bezeń 1-yj; 7. bezeń druhyj, 8. yčev'yj (śv. Yčy'j'a), 9. ž'ouťeń; 10. łystopad; 11. hrudeń; 12. prosymec (prosyť zym'e').

Jaremcze [1] 1936 r. (Jaremcza, LAH p. 15): 1. m'arot; 2. b'erezeń; 3. maj – ve-sn'a; 4. b'yzeń peršyj; 5. b'yzeń druhyj, za tymy byžnymy; 6. yčev'yj; 7. ž'ouťeń; 8. pad'ołyst; 9. hr'uđeń; 10. s'ičeń – śvyt'a ryzdv'yni; 11. pros'y mec → [= ?] andrijij; 12. kaz'ybrid.

Jaremcze [2] 1936 r. (Jaremcza LAH p. 15): 1. maj; 2. b'yzeń 1; 3. b'yzeń 2; 4. yčev'yj; 5. ž'ouťeń; 6. pad'ołyst; 7. hrudeń; 8. pros'y mec (gdzie indziej andr'ijij), prošymyč^e oučkyč^e zbyr'ajut śi do kupy; 9. śičeń; 10. kaz'ybrid; 11. m'arot; 12. b'erezeń; tym'o j maje buty nazyvajut andr'ij šo Andr'ija [nie bardzo wiadomo czego zapis dotyczy]

Mikuliczyn 1936 r. (Mykułyczyn, LAH p. 17), [zapisy bez numeracji]: maj; č'erveń; łypeń; yčev'yj; žouťeń; [tu jest przerwa w zapisie, nie zapisano jakichś miesięcy]; hr'uđeń; andr'ejiu – šo vouč'ky do kupy śi s'č'ođe; prosynec.

Podleśniów 1936 r. (Pidłesniw, LAH p. 19): 1. śičy'eń, 2. kaz'ybrid, 3. m'arot, 4. b'erezeń, 5. maj ?, 6. b'yzeń peršyj, 7. b'yzeń dr'uhyj, 8. yčev'yj, 9. ž'ouťeń, 10. list'opad (?), 11. hr'uđeń, 12. andr'ijij [podkreślone]

Żabie Puszkara 1938 r. (Werchowyna, LAH p. 24) [na początku zapis: hn'yčeń = č'erveń]: 1. sičeń; 2. kaz'yber = luty; 3. berezeń; [4. – w tym wierszu tylko parafka, brak nazwy]; 5. traveń; 6. hn'yčeń; 7. bi'eń; 8. k'opeń lub bi'eń druhyj = yčy'v'yj; 9. žouťeń; 10. pad'ołyst; 11. hrudeń; 12. prosynec.

Bereźnica 1938 r. (Berežnycia, LAH p. 36). [Zaczyna się od uwagi: vid Dmytr'a sy račuwało; buu]: 1. hrudeń; 2. pad'ołyst; 3. siczeń; 4. siczeń druhyj; 5. kaz'ybrid; 6. marot; 7. berezeń; 8. maj; 9. hnytyń; 10. byzeń; 11. žouťeń; 12. yčev'yj.

Perechresne 1936r. (Perechresne, LAH p. 27): 1. sičeń p'eršyj; 2. sičeń druhyj; 3. marot; 4. b'erezeń; 5. tr'aveń; 6. hn'yčeń (– sap'ajut); 7. b'yzeń, bi'eń; 8. k'opeń (šo ad'y žnut), 9. ž'ouťeń ces, 10. łyst'opad || pad'ołyst, 11. hrudeń; 12 pros'y nec.

W tabeli na stronie 81 pokazano identyczności, podobieństwa i różnice pomiędzy poszczególnymi gwarami, w szczególności pomiędzy odłamek zachodnim i wschodnim (oddzielone podwójną linią). Podwójna linia pozioma ===== oznacza początek cyklu kalendarzowego (jeśli nie liczono go od stycznia).

Dzięki uprzejmości p. dr Tetiany Jastremskiej uzyskałem dodatkowe informacje o wybranych nazwach, figurujących w kartotece słownika huculskiego w Instytucie Ukrainoznawstwa NANU we Lwowie. I tak:

– *kazybor* 'luty' zanotowano w Zielonej w pow. nadwórniańskim (Zełena, p. 8 LAH), też *kazibor* w Zełenem w pow. werchowyńskim (Zełene, ok. 8 km na południe od p. 25 LAH; *kazybrid* zapisano w Żabiu = Werchowyna p. 24 LAH i w Jaworowie = Jaworiw – ok. 10 km na południowy zachód od Kosowa)

– wyrazu *traveń* 'maj' w zapisach terenowych brak (jest w kalendarzu huculskim, może informatorzy Janowa też znali wyraz z jakiegoś kalendarza huculskiego?)

miesiąc	Doł	Jar 1	Jar 2	Mik	Pod	Zab	Ber	Per
I	sičeń 1	prosymec	sičeń	prosynec	sičeń	sičeń	sičeń 2	sičeń 1
II	sičeń 2	kazybrid	kazybrid	[brak]	kazybrid	kazyber	kazybrid	sičeń 2
III	marot	marot	marot	[brak]	marot	berezeń	marot	marot
IV	berezeń	berezeń	berezeń =====	[brak]	berezeń =====	[brak]	berezeń	berezeń
V	maj	maj	maj	maj	maj (?)	traveń	maj	traveń
VI	beżeń 1	byżeń 1	byżeń 1	čerweń	byżeń 1	hnyłeń	hnyłyń	hnyłeń
VII	beżeń 2	byżeń 2	byżeń 2	łypeń	byżeń 2	bifeń	byżeń	byżeń, bifeń
VIII	ływeyj	ływeyj	ływeyj	ływeyj	ływeyj	kopeń, bifeń 2	żouțeń	kopeń
IX	żouțeń	żouțeń	żouțeń	żouțeń	żouțeń	żouțeń	ływeyj =====	żouțeń
X	łystopad	padołyst	pado-łyst	[brak]	listo-pad (?)	padołyst	hrudeń	łystopad, padołyst
XI	hrudeń	hrudeń	hrudeń	hrudeń	hrudeń	hrudeń	padołyst	hrudeń
XII	prosymec	sičeń	prosymec	andrijiu	andrijiu	prosynec	sičeń	prosynec

Ber – Bereznica punkt 36 LAH; Doł – Dołzyniec p. 9 LAH; Jar – Jaremcze p. 15 LAH; Mik – Mikuliczyn p. 17 LAH; Per – Perechresne p. 27 LAH; Pod – Podleśniów p. 19 LAH; Zab – Żabie p. 24 LAH.

– *hnyłeń* ‘czerwiec’ zanotowano w Zielonej w pow. nadwórniańskim (Zełena, p. 8 LAH) oraz w Czeremosznej w pow. werchowińskim (dawniej Fereskula, ok. 3 km na południowy zachód od p. 28 LAH) i w Wielkim Rożenie (Wełykyj Rożyń, ok. 2 km na południowy zachód od Kut)

– *bifeń* ‘lipiec’ zanotowano w Zielonej w pow. nadwórniańskim (Zełena, p. 8 LAH) oraz w Hryniawie (p. 26 LAH), Żabiu (Werchowyna; p. 24 LAH) i w Wielkim Rożenie (Wełykyj Rożyń, ok. 2 km na południowy zachód od Kut)

– *kopeń* ‘sierpień’ zanotowano w Zielonej w pow. nadwórniańskim (Zełena, p. 8 LAH) oraz w Żabiu (Werchowyna; p. 24 LAH) i w Zełenem w pow. werchowyńskim (Zełene, ok. 8 km na południe od p. 25 LAH).

Wszystkie te nazwy należą do dawnych, dziś nie są używane.

*

W sumie zapisów jest niewiele i trudno na ich podstawie wysuwać dalej idące wnioski. Tym nie mniej sugerują one, że

– określenia *kazyber*, *kazybor* występują tylko we wschodniej części obszaru huculskiego

– określenie *traveń* występuje tylko we wschodniej części obszaru huculskiego

– określenia *hnyłeń*, *bifeń*, *kopeń* występują w zasadzie we wschodniej części obszaru huculskiego; ich obecność w jednym punkcie na skraju południowo-

-zachodnim (w Zielonej w pow. nadwórniańskim) wskazuje albo na dawniejsze rozpowszechnienie wyrazu, albo na jakąś migrację.

Jan Janów ustalił zasadniczy podział gwar huculskich, oparty na cechach fonetycznych i morfologicznych (por. LAH mapa 255). Pokazał on różnice pomiędzy gwarami nad górną Bystrzycą i górnym Prutem (odłam zachodni gwar huculskich) i gwarami występującymi dalej na wschód, głównie nad Czeremoszami (odłam wschodni). Różnice w zakresie nazw miesięcy są w zasadzie zgodne z tym podziałem, a znajdują potwierdzenie także w innych zasięgach leksykalnych, których część prezentuję. Najpierw podaję wyraz z zachodniej części, następnie — wschodniej (należy wszakże pamiętać, że zasięgi nie zawsze się z tym podziałem całkowicie pokrywają): *ńeńo* (i *tato*) ~ *gęga*, *d'ed'a* 'ojciec' LAH 3, *nanaško* ~ *bat'ko* 'ojciec chrzestny', *nanaška* ~ *matka* 'matka chrzestna' LAH 11, *fiłyn* ~ *fijin*, *fin* 'chrześniak' LAH 12, *fiłyna* ~ *fijina*, *fina* 'chrześniaczka' LAH 13, *nyni*, *nynika* ~ *sehodńa* 'dzisiaj' LAH 37, *šutkova* (*nedila*) ~ *bečkova* (*nedila*) 'Niedziela Palmowa' LAH 45, *danec* ~ *tanec* 'taniec' LAH 56, *dudky* pl. ~ *dudka* sg. 'kobza' LAH 58, *vijka* ~ *vija* 'powieka' LAH 59, *scaty* [!] ~ *ssaty* 'ssać' LAH 67, *ostroky* ~ *obory* 'dziurki do sznurowadeł w kierpcach' LAH 74, *žubeta*, *žubeta* ~ *gužula* 'żuk gnojnik' LAH 103, *ripa* ~ *barabola* (i *buryška*) 'ziemniaki' LAH 119, *četyna* ~ *foja* 'szpilki drzew iglastych' LAH 128, *siny* ~ *xoromy* 'sień' LAH 137, *vereta* ~ *vereńa* LAH 145, *kudela* 'kądziel' ~ *kužil*, *kuživka* LAH 151, *jarmo* 'jarzmo na woły' ~ *jarem* LAH 174, *skorodyty* 'bronować' ~ *škorodyty* LAH 175, *kurman* '(krótki) sznur' ~ *kurmej* LAH 184.

Podobnie, ale zwykle z większym areałem występowania raz jednej, raz drugiej formy (czasem brak jest zapisów, by móc to stwierdzić z pewnością), przebiegają zasięgi: *mama* 'matka' ~ *ńeńa* LAH 4, *torik* 'ubiegły rok' ~ *tohid* LAH 42, *pryvyla* 'nawiedzanie zmarłego' ~ *posižińa* LAH 48, *domovyna* 'trumna' ~ *derevyšče* LAH 50, *pamjatna subota* 'sobota poświęcona pamięci zmarłych' ~ *didova* i *didyvna subota* LAH 51, *kapčury* 'pończochy z wełny lub sukna' ~ *kapci* LAH 76, *jarčyty-na* 'wełna z rocznej owcy' ~ *natynyna* LAH 113, *pčoła* 'pszczoła' ~ *bžoła* LAH 118, *ševkyńa* 'krawcowa' ~ *švala* LAH 155, *trońky* 'trochę' ~ *trošky* etc. LAH 227.

Komentarze do map

Mapa 2. Formy *fijin*, *fijina* z jednej strony oraz *fin*, *fina* z drugiej zajmują zwarte obszary; formy *fin*, *fina* występują we wschodniej części mapowanego obszaru nad Białym Czeremoszem i nad Czeremoszem. Określenia 'chrześniaka' mogą mieć też formy *fiłyna*, *fijina*, *fina*. Nad Bystrzycą Nadwórniańską i dalej na zachód jest już *poxresnyk*.

Mapa 5. Znakiem dla *foja* zmapowano w dwóch punktach formę *xoja*.

Wykaz skrótów

JSH – J. Janów, *Słownik huculski*. Opracował i przygotował do druku J. Rieger. Kraków 2001.

LAH – J. Rieger, *A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language*, Compiled and Edited from the Fieldnotes of Jan Janów and His Students. Semper. Warszawa 1996.

Sz. III. – W. Szuchiewicz, *Huculszczyzna*, t. III. Lwów 1904.

Mapa i punkty na mapie

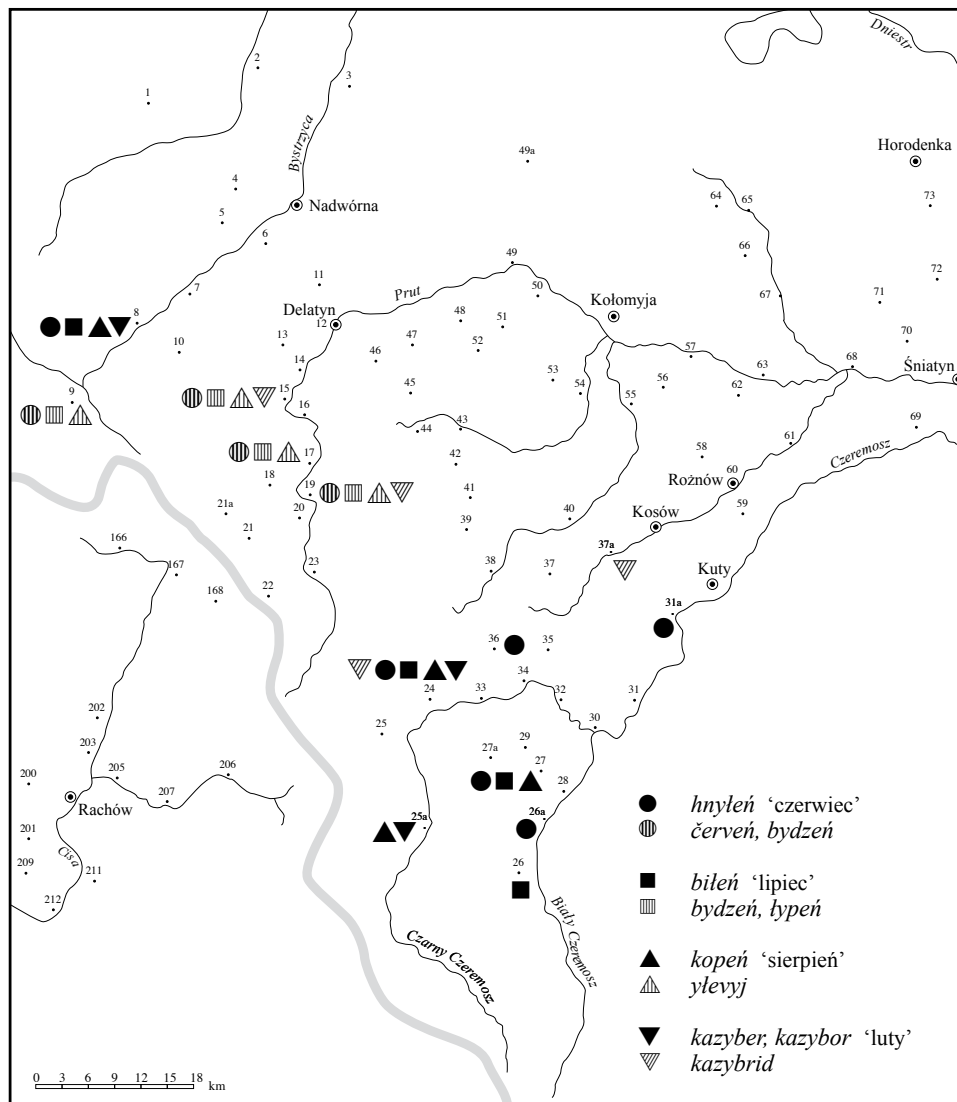
Podkład mapy został oparty na mapach atlasu leksykalnego Huculszczyzny (LAH), tam też podano nazwy wsi, oznaczonych na mapie liczbami. Punkty dodatkowe wprowadzone w niniejszym artykule: 25a Zełene, 26a Fereskula (dziś Czereמושna), 31a Wielki Rożen, 37a Jaworów. Mapy sporządziła moja Żona Ewa Giedroyć-Rieger, za co serdecznie jej dziękuję.

SUMMARY

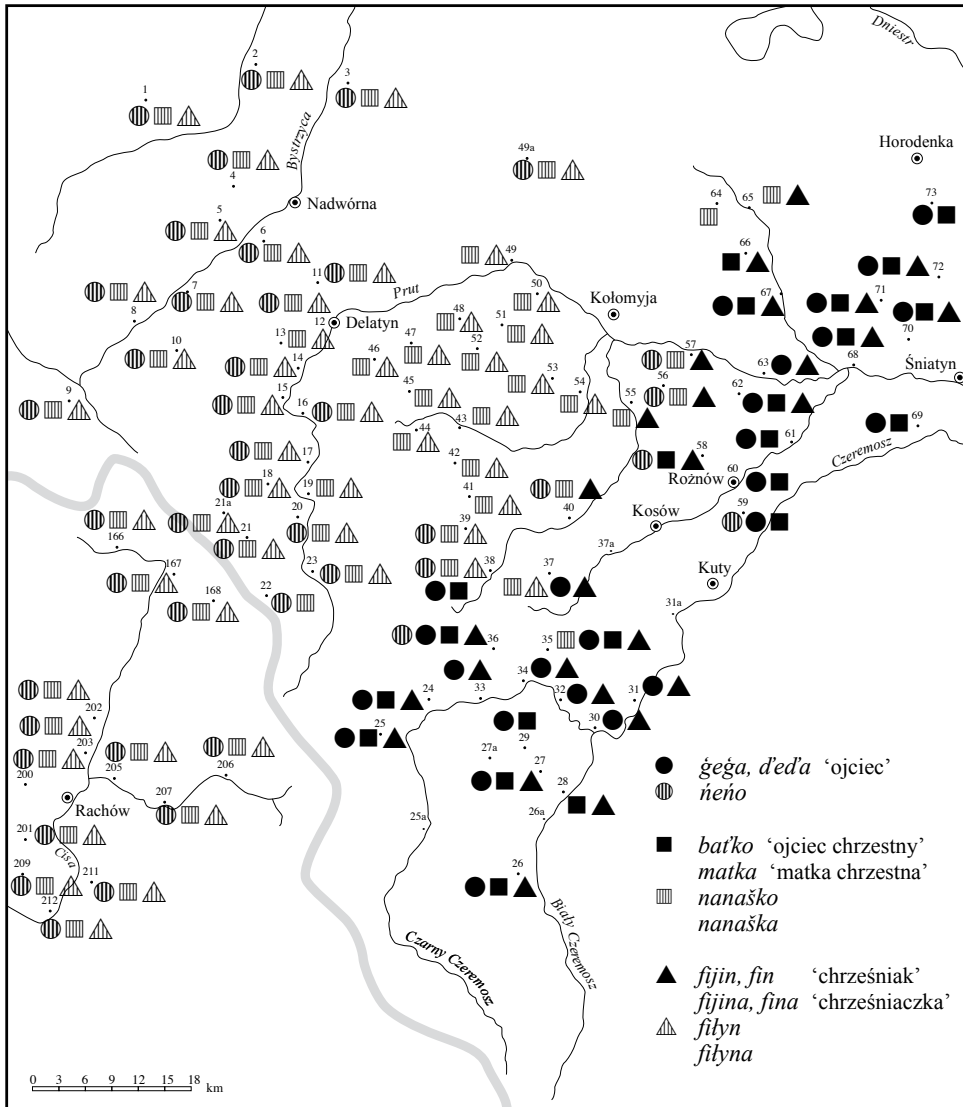
Hutsul Month Names in Jan Janów's Fieldnotes from the Years 1936-1938 (In Connection with the Language Differentiation of the Hutsul Region)

In the years 1936-1938 Jan Janów and his students recorded in the Hutsul region a very rich vocabulary, containing, among others, the names of months. Only part of them was published in the J. Janów's Hutsul Dictionary (JSH). The analysis of these month names, excerpted from the J. Janów field notes, shows that their areal differentiation agree with the fundamental differentiation of the Hutsul (and Pokuttja) dialects into two parts: western and eastern ones, given by J. Janów. This conclusion is also confirmed by data from the Hutsul dictionary files kept at the Institute for Ukrainian Studies in Lviv which were excerpted by Dr. T. Yastremska. Such a division of the Hutsul dialects can be traced in the area of other words presented on 30 maps of the Hutsul lexical atlas (LAH); some of these words are demonstrated on maps 2-5 in the presented paper.

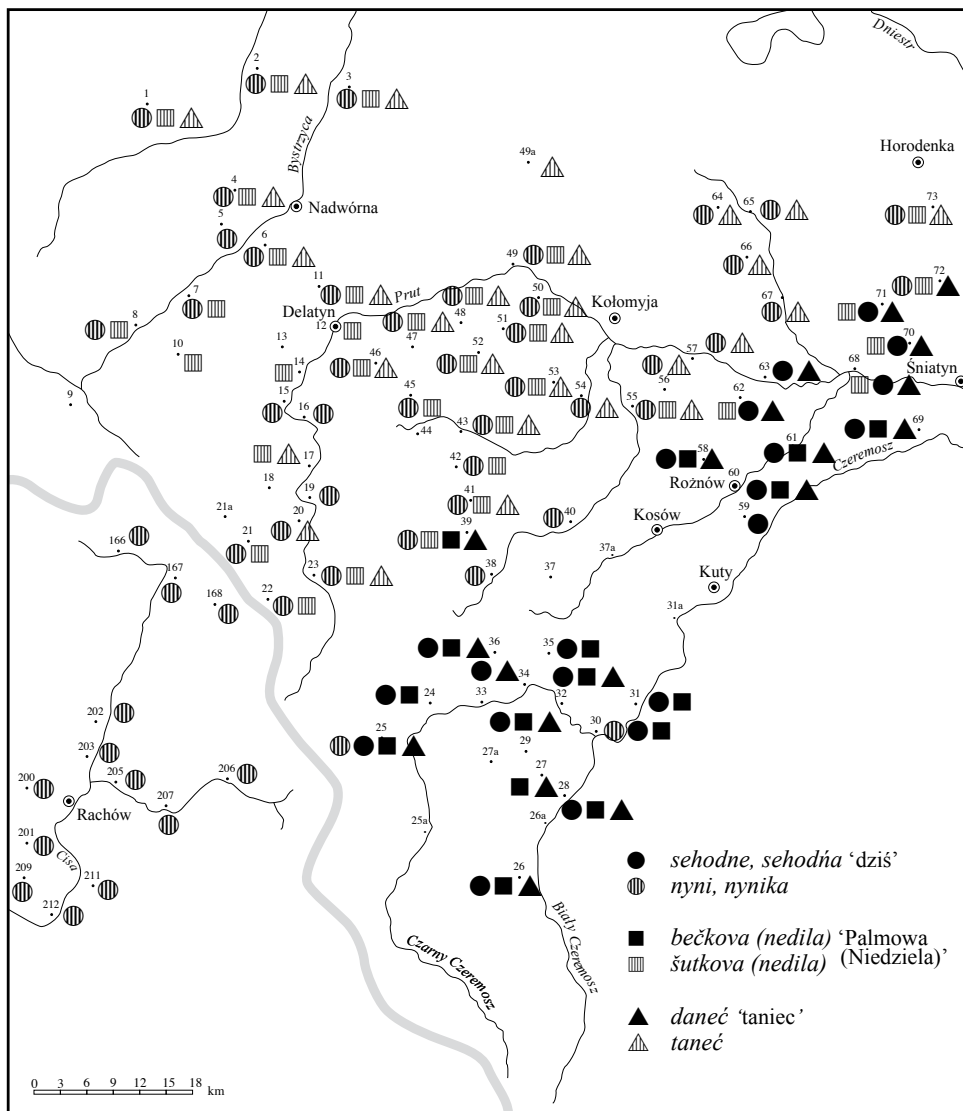
1. Wybrane huculskie nazwy miesięcy

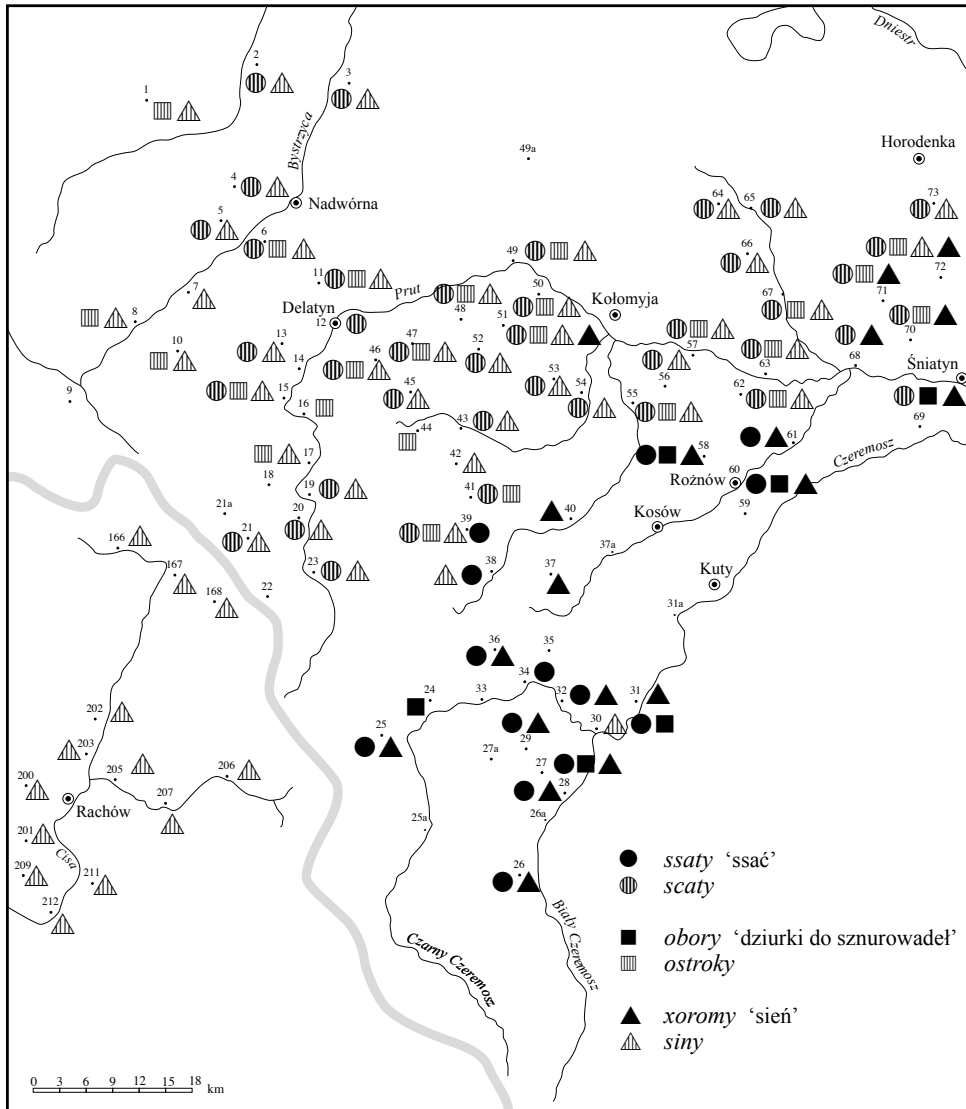
2. Przykłady podstawowego podziału Huculszczyzny (1)

3. Przykłady podstawowego podziału Huculszczyzny (2)

4. Przykłady podstawowego podziału Huculszczyzny (3)

5. Przykłady podstawowego podziału Huculszczyzny (4)

